

dišča o pojmu Slovanov, Avarov, etnosa itd. Korektno pa avtorica opozori, da se ta oblika uhanov preneha pojavljati na področju Dnepra, potem ko Hazari tam na začetku 8. st. zavzamejo gradišče Pastirskoe in naselje Semenki, pač pa se istočasno pojavijo v Tiszafüredu brez krajevnih predhodnikov. V grobu 935 pa je bila polovica zaponke "tipa" Pastirskoe, ki naj bi jo lastnica prinesla s seboj. Vsaj del imenovanih uhanov bi tako lahko pripisali tudi prihodu nove skupine ljudi. Vsekakor gre za zanimivo dodatno iztočnico raziskavi o dotoku novega vala naseljencev v Panonijo iz Ukrajine okrog začetka 8. st. Misliti je pri tem še na nožičke z zavojkoma (v gr. 369, 793, 880), lonce, ki imajo jamice v robu ustja (teh v Tiszafüredu ni), in še na kaj. Kaj bi vse to pomenilo za nekakšno slovanizacijo Avarov, je še dodatno vprašanje. - Zanimivo vprašanje postavljajo tudi uhani s stožčasto zavitim koncem, pri katerih avtorica dopušča možnost slovanškega izvora, časovno pa jih postavlja v 9. st., češ, da jih ni spodnjeavstrijskih najdišč, ki naj bi propadla v času Karlovih vojn. Taka historična datacija je seveda močno tvegana in ne bo trdna, dokler ne dobi nedvomne arheološke potrditve.

Sledi zelo groba obdelava steklenih ogrlic, kjer klasifikacija zajema samo ogrlice kot celoto. Železne in bronaste ovrtnice so na najdišču tujek, ki naj bi prišel s področja Vzhodnih Slovanov. Zanimivo je, da sta bili v grobovih le dve zaplestnici, preko sto pa je bilo raznih krožnih, predrtih ploščic. Bolj kratka je obravnava drugih drobnih predmetov, orodja, orožja, konjske opreme. Glinastega posodja v grobovih skorajda ni bilo, pač pa kar nekaj lesenih vedric. Posebej so obravnavani predmeti germanskega, slovanškega in bizantinskega izvora. Pri vsaki skupini predmetov je najprej opravljena razvrstitev znotraj grobišča, nato pa umestitev v širše gradivo Panonije, ki naj bi dala tudi absolutno časovno opredelitev.

Avtorica je videla v gradivu 6 časovnih stopenj. Prva pripada priseljencem, ki naj bi osnovali grobišče sredi 7. st. Fenomen, da se je to zgodilo šele po skoraj stoletni navzočnosti Avarov v Panoniji, razlaga s tem, da je prej šlo za nomadsko prebivalstvo, ki se je ustalilo šele v 7. st. Ob koncu 7. st. opaža prihod novega prebivalstva, kar je mogoče povezovati z nastankom drugega avarškega kaganata. V prvih desetletjih sledi ponovni prihod novega prebivalstva, ki prinesejo s seboj tehniko vlijanja. Nekaj časa so tako v uporabi stari predmeti iz pločevino, skupaj z novimi vlitimi. To je v tretji in četrti stopnji grobišča. Peta pripada koncu 8. in začetku 9. st., zadnja pa naj bi bila iz 9. st., iz časa po propadu avarske države. Ti ljudje naj bi dočakali naselitev prvih Madžarov in se z njimi zliili v novo ljudstvo. - Taka historična podoba je zelo sprejemljiva z madžarskega stališča, problem pa je v tem, da vsi drugi raziskovalci postavljajo kronološke meje drugače kot Madžari. Na splošno bolj zgodaj. Dvom o pravilnosti določitve zadnjih dveh skupin povečuje preprosto dejstvo, da predzadnja skupino sestavljajo večinoma moški grobovi, zadnja pa predvsem ženski in gre prej za delitev po spolu kot po času. Posebni moški in ženski deli pokopališča pa so obstajali tudi v starejših stopnjah. kronologija grobišča je zgrajena predvsem na kombinacijski tabeli moškega pasnega okovja. Grobišče kaže nepretirano rast v obliki nekakšnih polkrogov, kar pomeni, da nam kartiranje predmetov vedno potrdi kakršnokoli delitev skupin, vsekakor pa lahko kaže, kaj je starejše in kaj mlajše. Za nadaljnje delo pa je tudi to dovolj.

Če vzamemo, da izdelava ene same karte razprostranjenosti pri tolikšnem grobišču vzame en dan časa, je avtorici samo kartiranje vzelo več mesecev časa. Delo, ki ga je opravila je bilo ob tedanji opremljenosti resnično ogromno. Razveseljivo je njeno korektno povzemanje problematike, podkrepljene s številnimi novimi predlogi. Čeprav bi si želeli dober kataloški del, ki bi dal objavi trajno vrednost, se lahko veselimo, da je gradivo tu, kakršnokoli pač že je in

tudi interpretativni del še dolgo ne bo presežen. Zelo jasno pa se kaže tudi velika raznolikost izvora Avarov, kar zlagoma ob vse številnejših objavah gradiva celo ustvarja vtis, da je vsako avarsko grobišče unikatno, da tipičnega sploh ni.

Andrej PLETERSKI

Franz Glaser: Frühchristliche Denkmäler in Kärnten. Universitätsverlag Carinthia, Klagenfurt 1996. 111 str. 51 slik.

Bogata poznoantična, zgodnjekrščanska zapuščina sosednje avstrijske Koroške, že dolgo priteguje številne obiskovalce. Glavna magneta sta seveda Teurnija in Sv. Hema. Obe že vrsto let vneto raziskuje Franz Glaser, ki je ob razstavi o zgodnjem krščanstvu na Koroškem, sedaj objavil še priku-pen vodnik po tamkajšnjih zgodnjekrščanskih najdiščih.

V prvem delu prikaže zgodovino zgodnjega krščanstva v Vzhodnih Alpah, razvoj cerkvene organizacije, njeno dušno in posvetno dejavnost. Ne manjkajo slikoviti citati iz življenjepisa Svetega Severina, zvemo o katolikih in arijancih, o sporu zaradi treh poglavij. Sledi prikaz cerkvenih gradenj kot odraz liturgije, kjer nas pouči o zgradbi cerkve in njenih sestavnih delih. Nazorno prikazuje obdobje vladave arijanskih Gotov, ki se kaže v istočasnem obstoju dveh cerkva v posameznih krajih. Po gotškem porazu, je bila arijanska cerkev opuščena, katoliška pa je trajala naprej. Sledi kratek prikaz zgodovine do prihoda Slovanov.

Drugi del vodnika so opisi posameznih arheoloških najdb in najdišč, združeni po posameznih pokrajinah: Podjuna, Gosposvetko polje, okolica Vrbskega jezera, Feldkirchen, okolica Beljaka, Kanalska dolina, Zilja, Dravska dolina in Millstattsko jezero. Zajel je vse, kar govori o zgodnjem krščanstvu, od cerkva, do napisov in drobnih predmetov. Novost je Virunumska cerkev, kot jo kaže zračni posnetek. Opis vsake pokrajine zaključuje navedba o tem, kje in kaj je od opisanega mogoče videti, pri zbirkah celo čas obiskov, cena vstopnic, naslov in telefonska številka.

Knjižica je opremljena z načrti, rekonstrukcijami, terenskimi fotografijami in slikami najlepših predmetov, vse skupaj v žepni velikosti. Morda bo tudi ta knjižica nekoč izšla v slovenskem prevodu, kar bo priložnost zapisati slovenska imena krajev južne Koroške. Besedilo je pisano s pravo metro poljudnosti, ki pa jo je avtor dosegel v veliki meri z zelo tekočim pripovedovanjem, hkrati strokovno korektno, zaradi česar se bodo tudi tisti, ki se z obravnavano snovjo poklicno ukvarjajo, lahko marsičesa naučili. Za hušje radovedneže knjižico zaključuje seznam literature ter slovar strokovnih izrazov in tolmač antičnih imen. Skratka videti je, da imamo pred seboj izdelek človeka, ki ve, kako širokemu občinstvu približati svojo snov

Andrej PLETERSKI

La sidérurgie ancienne de l'Est de la France dans son contexte européen. Archéologie et archéométrie. Actes du Colloque de Besançon, 10-13 novembre 1993. Publiés par Michel Mangin, Annales littéraires de l'Université de Besançon 536, diffusion Les Belles Lettres, Paris, 1994. 48 član-kov, 424 strani, številne fotografije, risbe, table in tabele.

Knjiga z naslovom "Starodavno železarstvo na vzhodu Francije znotraj evropskih povezav. Arheologija in arheometrija" je zbornik člankov predstavljenih na mednarodnem kolokviju O železarstvu v preteklosti, potekajočem v Besançonu novembra 1993.

V uvodu v zbornik kolokvija so predstavljeni štirje kratki članki francoskih avtorjev, npr. članek o stanju raziskav starodavnega železarstva v vzhodni Franciji in še posebej zanimiv članek z naslovom *Od kovine do predmeta* avtorja C. Forrièresa.

Delo kolokvija je bilo razdeljeno v 4 sekcije, in sicer Arheometrija, Taljenje in kov, Regionalni ansambli, Okolje, gospodarstvo in družba ter še kot poseben dodatek peta sekcija s predstavitevniimi članki o ekskurziji.

V sekciji za arheometrijo se avtorji posvečajo raziskovanju tehnik taljenja železa v keltsko-rimskem obdobju v Franciji, pa tudi stranskim produktom, ki so nastajali pri železarskem procesu v "predrimski" Poljski.

Za nas so vsekakor zanimivi članki 3. sekcije, v katerih je R. Pleiner iz Prage predstavil zgodnje talilne peči za železo v srednji Evropi. Članek zajema najdbe imenovanih peči od halštatskega obdobja do konca 1. tisočletja n. š. Z veseljem tudi opozarjam na zelo kratek članek H. Jönsove, v katerem avtorica predstavlja zanimivo zgodovino železarstva v severni Nemčiji od 5. stol. pr. n. š. do 15. st. n. š. z ugotovljeno skrajno celoti opuščeno železarsko proizvodnjo v obdobju po 5. in do 12. st. n. š. V 15. stoletju se je razvila v severni Nemčiji množična proizvodnja železa oz. nam bolj znano fužinarstvo. Sledijo podobni članki o raziskavah latenskodobnih kupolastih talilnih peči na Gradiščanskem, o železarstvu v Belgiji, na Nizozemskem, Norveškem in Danskem.

Četrta sekcija se predstavi najprej z interdisciplinarnim člankom o povezavi med železarstvom in gozdovi v francoskem departmaju Ariège, sledi članek o železarstvu v rimskodobnem mestecu Bituriges v osrednji Franciji in članek o železno- in rimskodobnih železnih ingotih, najdenih v zahodni Evropi, ter članek o prav takšnih predrimskih ingotih iz Velike Britanije. Avtor P. Crew ugotavlja, da je oblika ingota kot trgovskega blaga oz. menjalnega sredstva (*currency bar*), označevala kvaliteto kovine in njen izvor (cfr. M. Lerner-de Wilde, *Prämonetäre Zahlungsmittel in der Kupfer- und Bronzezeit Mitteleuropas*, *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 20, 1995, 229 ss).

V zaključku resnično kratke predstavitve zbornika O železarstvu poudarjam, da je to delo, ki ga slovenski preučevalci metalurgije železa od njenih začetkov v železni dobi do sodobnosti ne bi smeli prezreti.

Anton VELUŠČEK

The Archaeology of V. Gordon Childe. Contemporary Perspectives. Uredil in spremno besedilo napisal David R. Harris. UCL Press, London 1994. 139 strani besedila, 6 strani indeksa, 11 fotografij. ISBN 1- 85 728-220-5 HB.

Knjiga *Arheologija V. Gordona Childea - sodobni pogledi* ni ne nova biografija in tudi ne kakšen nov prerez skozi njegov teoretski opus v celoti, kot nas že v uvodnih besedah opozori njen glavni urednik *David R. Harris*. Sad mednarodne konference je, ki sta jo priredila Inštitut za arheologijo in Prazgodovinsko društvo Childeovi stoti obletnici rojstva v spomin, potekala pa je 8. in 9. maja 1992. leta v Londonu. Obogati nas z nekaterimi novimi razmišljanji njegovih dobrih poznavalcev, hkrati pa doda še kakšen košček v kolažu *pensée intime* tega velikana arheološke vede. Majorie Maitland Howard in njeni skici, s katero nas urednik uvede v knjigo, gre zahvala, da zre v nas Childeova podoba, kakršna je ostala iz njegovih zadnjih predavateljskih dni. Čez belo srajco s skrbno zavezano kravatno oblačena srednjeazijska oprava, v roki pa avstralsko kopje domorodcev izpodrivata vsem dobro znano "angleškost". Tej je tudi sicer strogo formalnost od-

vzemal črn širokokrajni klobuk, konvencionalno togost pa prekratke hlače. Ekscentričnost, ki je prikrivala sramežljivost dobrodušnega moža, katerega miselni pečat občuti arheologija tudi osemtrideset let po njegovi smrti. Bruce G. Trigger (Kanada), Lev S. Klejn (Rusija), John Mulvaney (Avstralija), David S. Harris, Michael Rowlands in Colin Renfrew (Velika Britanija) ter Kent V. Flannery (Združene države Amerike) so se lotili iskanja odgovora na vprašanje, kakšna je današnja vloga tega morda najbolj znanega, gotovo pa največkrat prevajanega in še vedno branega arheologa dvajsetega stoletja.

John Mulvaney in *Lev S. Klejn* sta dopolnila Childeovo biografijo. Prvi (str. 55 - 73) se je posvetil avstralskemu obdobju njegovega življenja. Childeu je bilo trideset let, ko se je odločil za prostovoljno izgnanstvo, zato je že nosil v sebi "nevidno (intelektualno in psihološko) prtljago" (Harris). Zaradi svojega političnega prepričanja je bil takrat že zaznamovan, izobčen iz pedagoškega dela v domovini in odtujen domačim. Naklonjenost socializmu, v tedanjem avstralskem prostoru in času opazovana skozi strah pred boljševizmom, in srčno zavzemanje za miroljubno politiko, prav tako nesprijemljivo v krvavečih letih prve svetovne vojne, sta ga vrgla v navzkrižje za obstoječo družbeno realnostjo. Njegova prva knjiga *How labour governs* (1923) je bila neke vrste slovo od aktivne revolucionarne politike, za katero je nekdo prijatelju rekel, da bi jo bil izbral, če cena zanjo ne bi bila tako visoka. Potem, ko se je iz Avstralije umaknil na Škotsko, je politično gorečnost zamenjal s predanostjo arheologiji. Da je ostal svojemu političnemu prepričanju zvest, četu tudi razočaran, do smrti, spoznamo iz prispevka *Leva S. Klejna* (str. 75-99). Ta lucidni ruski arheolog teoretik je poskrbel za obelodanitev Childeovega pisma, v katerem je ta skritiziral sovjetsko arheološko prakso, in za izčrpno študijo o odnosu sovjetske arheologije do Childea. Kljub temu da ga je s sovjetsko arheologijo družilo več stičnih točk kot ločnic, ga ta ni obdarila s svojo naklonjenostjo. Zaradi paranoičnega pečata previdnosti, kakršnega je odtiskovala vsem levičarskim Zahodnjakom, je gojila do njegovega dela mešane, ambivalentne občutke. Rada ga je uporabljala v propagandistične namene, sicer pa mu priznala "zapoznelo ljubezen", kot zapiše Klejn, pa še to le s poznimi prevodi njegovih difuzionističnih del, ne pa tudi ruskimi izdajami *Man makes himself, What happened in history* ali *Piecing together the past*, kjer domujejo njegove marksistične misli. Da je bil marksist, mu je priznala šele po smrti, pa še to v slogu "mrtev marksist je dober marksist". Zaradi svoje človeške občutljivosti, ki mu je, po mnenju biografov, velikokrat odtegovala arheološko kritičnost, je šele nekaj mesecev pred smrtjo napisal kritiko svojim sovjetskim kolegom. Pismo, naslovljeno na Arčihovskega, Artamonova, Efimenka in morda še koga, je kritično do sovjetske prakse, ne pa tudi teorije. Lev S. Klejn pa je v njem našel tudi oporo za oporekanje Danielovemu in Clarkovemu prepričanju, da se je Childe pred smrtjo odrekel marksizmu.

Intelektualno ozadje etičnih in moralnih imperativov Childeovega dela se je namenil raziskati *Michael Rowlands* (str. 35-54). Childe je bil po njegovem mnenju globoko prežet s Heglovo in Marxovo historično interpretacijo in je verjel v arheologijo kot ključ do informacij tistega v preteklosti, kar bi pomagalo oblikovati etično izbiro prihodnosti. Prisegal je na "zmagoslavje razuma", na Zahodu ustoličenega kot temeljne kulturne vrednote. Projiciral ga je v bronastodobno invencijo metalurgije. V njej je videl možnost drugačne družbene implikacije. Z osvoboditvijo produkcije izpod okrilja političnih sil (orientalskega despotizma, vladajočih elit), naj bi bronastodobni livarji Evrope začrtali pot "veliki družbeni zgodovinski svobode". Rowlands je pripisal prežrtje te Childeove ideje in vztrajno zatrjevanje mnogih, da je Childe sledil tej invenciji le kot tehnološkemu aktu, "arheološkemu